

Witte nog

DE MOLEN VAN LEENDE EN MEEL MALEN

oktober 15 2023 aflevering 62

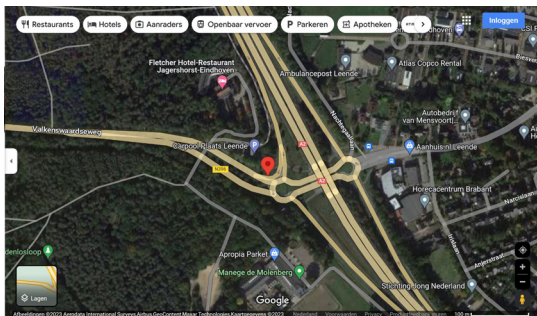
Het team Witte nog...? bestaat uit Erik van Asten, Cintha Bax, Johan Bax, Toos van Lieshout, Frans van Mierlo, Janus de Vocht en Erik Willems. Foto's komen uit het archief van Wim Pompen, zijn aangeleverd door Frans Hagenaars en sommige zijn gemaakt door Erik van Asten.

De gerestaureerde molen.
1938.

De situatie vroeger.
De plek van de molen, de Molenstraat (nu Valkenswaardseweg)

De huidige verkeerssituatie. de rode druppel staat niet helemaal op de juiste plek. Dat is links tussen de twee parallelle rijbanen.

Witte nog

Een stukje geschiedenis rondom de ‘Molen van Leende’.

Honderden jaren lang was Leende een onderdeel van de ‘Heerlijkheid Heeze-Leende- Zesgehuchten’. De ‘Heer’ van het kasteel had vele rechten en haalde inkomsten uit zijn gebied. Die ‘heerlijke rechten’ waren o.a.: verpachting van gronden en heidegebieden met opbrengst van turf en strooisel Jachtrecht, visrecht, tiendrecht, cijnsrecht maar ook windrecht en molendwang. (Inwoners waren verplicht hun graan te laten malen op de molen van de ‘heer’). Ook het recht een molen te laten bouwen hoorde daar bij.

In 1659 werd de ‘heerlijkheid’ (door geldnood) verkocht door Alexander van Renesse aan Albert baron Snoukaert van Schauburg (22 jaar oud) inclusief de rechten. 1733 verkoop aan François de Holbach die het geheel schenkt aan zijn neef Paul Thiery de Holbach. In 1759 verkocht aan Jan Maximiliaan van Tuyll van Serooskerke.

In 1810 valt de ‘heerlijkheid’ uiteen in drie zelfstandige gemeenten waaronder Leende. De eigendommen van de ‘heer’ blijven bestaan; vele rechten vervallen (1798 gestopt).

De Heimolen

Al in de late middeleeuwen stond er een molen op de heide t.h.v. waar nu de rotonde vóór ‘Jagershorst’ is gelegen. Ook in Heeze stond een molen en beide windmolens waren eigendom van de ‘heer’ van Heeze-Leende-Zesgehuchten. Deze had ook de rechten van deze molens (windrecht en molendwang).

De pacht die een molenaar moest betalen was (rond 1700): 57 mud rogge en 50 vaten boekweit (of het geld wat dit waard was) in termijnen te voldoen. De molenaar moest zelf de versleten molenstenen vervangen maar alle andere schade/reparaties waren voor kosten van de ‘heer’. De inkomsten van de molenaar bedroegen 1/24 van de gemalen producten.

Witte nog

Foto van de Philharmonie en een groot deel van de Leendse bevolking bij de Heimolen ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Boerenleenbank in 1922. Rechts zien we kapelaan Bergmans, pastoor Steenbekkers, burgemeester Vogels en onderwijzer Hackfoordt bij elkaar staan.

De molen stond op een molenberg. Hij moest zoveel mogelijk wind vangen. Er mochten geen hoge bomen of huizen in de buurt van de molen staan.

De molenberg was een ideale plek om een foto van een grote groep te maken. Zoals op de foto links. Een foto van de Philharmonie met een groot deel van de Leendse bevolking bij de Heimolen ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de Boerenleenbank in 1922. Rechts op deze foto zien we kapelaan Bergmans, pastoor Steenbekkers, burgemeester Vogels en onderwijzer Hackfoordt bij elkaar staan.

Op de rechterfoto zien we een groep van een rij- en jachtvereniging uit Eindhoven.

De molenaar mocht alleen malen voor eigen inwoners (dus niet voor Heeze).

Een aantal molenaars/pachters van de heimolen in Leende waren vanaf 1580 o.a. Goyaert, enkele generaties de Laure, Dirk Arnauts, enkele families Coppens gevolgd door diverse generaties Notten (waar een van de latere nazaten burgemeester werd).

In 1754 brandde de molen af en werd herbouwd op dezelfde plaats (bijna 200 jaar).

Eind 1800 werd de molen verpacht aan Johan van Baar die tevens een woning liet bouwen aan het begin van de Molenstraat (huidige Valkenswaardseweg 3).

Dit alles werd overgenomen/voortgezet door molenaar Hendrik van Laarhoven die ook aan het voornoemde huis een motor-aangedreven maalinrichting had.

Beeld van deze gereinstreemde molen.

Witte nog

De typische, boogse trap.

Later opgevolgd door Verhofstad uit Vierlingsbeek en tenslotte (1937) door de bekende Budelse molenaar Janus Kees. Hij maalde op de heimolen als nevenactiviteit; zijn maalterij op de Valkenswaardseweg was zijn hoofdactiviteit.

Wat betreft de eigendommen:

De 'heer' (of eigenlijk freule) verkocht in 1905 de molen aan Antonie Kerkhofs die op zijn beurt deze in 1921 verkocht aan zijn zoons. Zoon Piet werd toen ook molenaar maar had in zijn woonhuis aan de Strijperstraat ook een motor-aangedreven molen.

De motor-aangedreven molens hadden aanvankelijk een dieselmotor maar werden vervangen door electromotoren.

Het jongetje op de foto is Dré Overdijk.

Andere maal inrichtingen in Leende waren o.a. in het 'melkfabriek/eiermijn in Strijp en in het 'Boerenbondgebouw' in Leende.

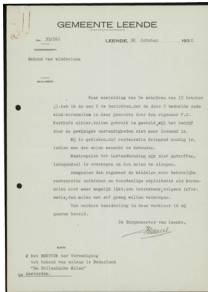
Er heeft tijdelijk een molen gestaan in Oostrik (de Zwaansche molen van bierbrouwer Maas, brouwerij de Zwaan) die in 1840 kapot gegaan is.

Rond 1930 wilde eigenaar/molenaar Kerkhofs de noodzakelijke restauraties aan de molen niet meer uitvoeren daar dit niet meer rendabel te maken zou zijn. De molen werd verkocht aan Staatsbosbeheer (1934) die wel alles lieten restaureren

In 1937 ging molenaar Janus Kees malen op de heimolen (naast zijn werk op de Valkenswaardseweg). Op 15 november 1940 werd de molen tijdens een plots optredende storm vernield en ondanks herhaalde pogingen nooit meer herbouwd....

Witte nog

Frans Hagenaars heeft (met hulp van Dré Overdijk) de heimolen op schaal 3:2 volledig in ere hersteld en gaat hier meer over vertellen....!

molenaar Kees kijkt vanuit zijn molen over het landschap.

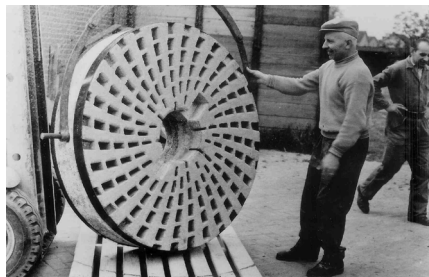

Beeld van de gerestoreerde molen.

De molen zou het begeven in de storm. Molenaar Kees kon verder in zijn maalderij aan de Valkenswaardseweg. later kwamen er ook maalderijen van de NCB Noor dbrabantse christelijke boerenbond) in Leenderstrijp en in Leende aan de Dorpsstraat.

Witte nog

Molenaar Kees maakte zelf molenstenen. Ook voor andere mensen. Het geheim van het vak bewaarde hij voor zichzelf. Ook zijn helpers maakte hij geen deelgenoot van zijn vakkunst.

Witte nog

Bij het gilde Sint Jan Baptista in Leender-
strijp, is men in het bezit van dit
koningschild met de naam
Andries Coppens

In het mooie verhaal van Janus over de molen werd ik ge-
triggerd door de achternaam Coppens. Wij hebben als gilde
namelijk ook een zeer fraai koningsschild (uit 1766) van
Andries Coppens met daarop een afbeelding van de molen,
die Andries Coppens pachtte van de baron. Deze Andries
Coppens mocht blijkbaar graag een wijntje drinken zoals
uit de volgende tekst op zijn schild luidt:

ANDRIES.COPPENS.KONINK
VAN.ST IAN.BAPTIST.GILD
IK.MAEL.HEEL.DAGE.MET.PLA
SIER.VOOR.IEDEREEN.TOT
BROOT.EN.BIER.MAER.TOT
DEN.WIJN.GEEN.MAALEN
BAET.NOGTANS.IK.
HEM.DAAR.OM
NIET.HAAT
1766

In het boek over ons gilde (van Max Farjon) staat over hem het volgende
geschreven:

Andries Coppens werd in Leende in 1742 geboren uit het huwelijk van Guil-
lielmus Coppen en Catharina Smits. Zijn vader was molenaar op de stan-
daardmolen die bekend stond als de Heimolen. Deze stond even ten westen
van Leende, er was in die tijd maar één windmolen in Leende. Andries was
waarschijnlijk geruime tijd ook als molenaar in dienst bij zijn vader en toen
die overleed nam hij het pachtcontract van zijn moeder over. Dat was in 1789
en hij maalde dus pas op 47-jarige leeftijd zelfstandig voor boeren in Leen-
de. In verschillende stukken laat hij ook als beroep landbouwer vermelden.
Vermoedelijk was het malen geen volle dagtaak zodat hij daarnaast ook nog
landbouw kon plegen.

Andries woonde op het Eindje; vandaar loopt een voetpad naar die molen
en hij zal dus wel vaak langs dat Molenpad op en neer naar zijn werk gegaan
zijn. Dit pad bestaat nog steeds al loopt er geen molenaar meer langs; de mol-
len is bij een storm in 1941 kapot gewaaid en in 1944 gesloopt.

Witte nog

Andries was één van de drie gildebroeders die in 1780 twintig gulden aan het gilde leende om de aankoop van de grote schutakker mogelijk te maken. Er is een verslag bewaard gebleven waaruit blijkt dat Andries een schepmaat in het jaar 1790 moest laten controleren. Dat betrof de zogenaamde molsterpan, die gebruikt werd om zijn maalloon te bepalen. Dat maalloon bestond uit een deel (waarschijnlijk 1/20e) van de gemaalde produkten en dat werd met de molsterpan afgemeten. Hij verscheen voor Johan van der Hoeven (drossaard), Adriaan Pompen en Hendrick Bock (beide schepenen). Een beëdigd ijkmeester bepaalde hoeveel scheppen van Andries uit een vat Leendse maat gehaald kon worden. Nadrukkelijk werd vermeld dat dit scheppen met 'langzaam opbeuren' geschiedde. Men had dus in die tijd een eigen Leendse inhoudsmaat. Deze kwam overeen met de Eindhovense maat en die was op zijn beurt weer een veertiende deel van één Bossche mudde. Uit de metingen kan men terugrekenen dat de molsterpan van Andries even meer dan één hedendaagse liter mat. Andries trouwde pas op zijn 65e jaar, namelijk in 1807, met Henrika Joppen en kreeg nog een dochter en een zoon. De laatste stierf al jong, de dochter Maria Catharina, geboren in 1811, trouwde met Jacobus de la Genesta, chirurgijn in Leende.

In 1817 verhuurt hij zijn huis, hof en aangelag met teelt en groesland aan F. Kooijers voor 50 gulden per jaar en gaat in Leende wonen. Waarschijnlijk ergens nabij de Schammert.

Zijn dochter speelde als meisje een rol in het volgende opmerkelijke verhaal. Het gaat om een brandbrief. Tegenwoordig verstaat met hieronder een brief waarin men dringend of dreigend een verzoek tot iemand richt. Vroeger was de betekenis letterlijk. Het bevatte een echte bedreiging van je huis als je niet voldeed aan de eis om een som geld op een aangegeven plek te deponeren. Andries komt in 1824, hij was toen al 81 jaar, bij burgemeester Wijnants, hij heeft een briefje bij zich met de volgende inhoud:

Witte nog

“Andries Koppen ik zend U eenen brandbrief van Vier Kroonen en die moet gij neer leggen in de Schamede tegen de eersten boom van vrouw hermands daar moet gij een ros uit de grond steken en daar moet gij het inleggen en dan moet gij er den ros weer op leggen en dan moet gij ere eenen tak op steken en dit moet gij er hebben legen en vrijdag en nagt en zoo gij dat niet en doet of zoo gij het tegen iemand den tekennen geeft zoo zal ik U huys in den brand steeken of zoo er bij waakt dan zal ik U huys in den brand steken of ik geeft duvel en ziel
2 july 1824 Aan Andries Koppen tot Lend”

We lichten de volgende tekst uit het proces verbaal dat de burgemeester na het onderhoud opstelde:

“Andries Koppens, Landbouwer wonende binnen deze gemeente, welke aan mij een briefje terhand stelde, zijnde slecht schrift en op een bemorst stuk papier geschreven waarvan eene letterlijke kopie hier nevens gaat verklarende dat het zelve door zijne dienstmeid was gevonden in zijn voorhuis op den eersten July 11 deze niet kunnende lezen in de veronderstelling dat het een minnebriefje was voor de dochter des komparants slechts circa 15 jaren bereikt heeft gen. Brief stil zwijgend bij zich gehouden en het zelve aan haren vertrouwde op den 3en dezer laten lezen en de inhoud daarvan vernomen hebbende heeft zij het briefje aan haren vermeld overgegeven den welke op den raad van de pastoor dezer gemeente hetzelve aan mij heeft ter hand gesteld met verzoek van de grootste geheimhouding desaangaande te willen observeren uit vrees de dreigementen in het briefken gedaan De gelimiteerde tijd van de vier Kroonen te moeten leggen nu voorbij zijnde heeft ons buiten de gelegenheid gesteld om bij tijds kragtadige maatregelen te kunnen nemen.”

Deze zaak is waarschijnlijk goed afgelopen omdat in de volgende burgemeester-correspondentie niets meer over deze zaak gemeld wordt.

Andries zal anderhalf jaar later op 30 januari 1826 overlijden. Hij werd 83 jaar oud. Cornelis Notten werd de volgende molenaar.

Witte nog

In een bijschrift van een foto van de heimolen op de Molenberg staat nog het volgende: De molen brandde in 1754 een keer af. Een Strijpse smid Christiaan Verhoeven leverde voor 91 gulden en 16 stuivers ijzerwaren voor de herbouw van de molen.

een schilderij van kunstschilder van Meijl. Hij maakte diverse schilderijen van deze molen..

Witte nog

Donderdag 14 augustus 1941 staat het volgende in de krant. Van Valkenswaard naar Leende of omgekeerd ziet men de ruineuze toestand waarin de molen verkeert. Het bovenstuk is geheel ontwricht en opengereten en het geheel maakt een zeer triesten en desolaten indruk. Gezien de waarde van den molen, zijn geschiedenis en de zorg, die er van tevoren aan waren besteed, mocht men verwachten dat de restauratie direct ter hand zou zijn genomen. Dat dit niet is gebeurd en nu reeds meer dan een half jaar het inwendige van den molen aan weer en wind staat blootgesteld moet op rekening van den tijdsomstandigheden worden geschreven. In een gesprek met de houtvester, den heer Papenhuyzen leerde ons dat men gaarne tot herstel zou overgaan, doch door moeilijkheden ten aanzien van het materiaal en anderszins wordt tegengewerkt. De vorige houtvester den heer Winkelman heeft voor aankoop door Staatsbosbeheer geijverd. Men liet den molen door deskundigen taxeren. Dat veroorzaakte nieuwe strubbelingen, doordat het geschatte bedrag lager was dan de hypotheek, die op den molen rustte. Boven de raming mocht niet worden verkocht. Toen zijn verschillende ingezetenen en natuurliefhebbers bereid gevonden het verschil bij te passen en de molen werd gekocht. En nu staat de reus gehavend en vernield en maalt niet meer. Toch is het van belang dat de restauratie ter hand genomen wordt. De huurder oefent thans zijn bedrijf uit in een machinale maalderij, die olie als krachtbron eist. De windkracht van den vernielde molen is voor den mulder veel goedkoper en in deze dagen ook in het algemeen belang boven olie te verkiezen. Den heer Papenhuyzen deelde ons mede dat inderdaad naar restauratie wordt gestreefd en dat bereids een begroting is opgemaakt.

Uit Lind in Beeld bladzijde 49

Van 14 tot 15 november 1940 stak 's nachts een storm op die onverwacht uitgroeide tot een orkaan. Gevolg: de oude 'heimolen' in het Leenderbos volledig vernield. De molen was tot 1905 eigendom van de kasteelheer in Heeze, al van vóór 1754. In de zomer van dat jaar brandde de windmolen af, maar werd nog datzelfde jaar weer opgebouwd. De kasteelheer profiteerde met zijn standaardmolen van de heerlijke rechten van molendwang en windrecht. Zijn onderhorigen waren verplicht hunDe graan 'bij de baron' te laten malen. Onder Napoleon werden deze rechten eind 18e eeuw afgeschaft. Door opkomende concurrentie van met een motor aangedreven maalderijen zag kasteelheer Samuel John baron van Tuijl van Serooskerken geen heil meer in de windmolen.

Witte nog

. In 1905 verkocht hij deze voor 7.400,00 gulden aan de Oirschotse molenaar Antonie Kerkhofs. Diens zonen Adriaan, Jozef en Piet waren in 1921 groot genoeg om ook mulder te worden. Voor 2.000,00 piek deed Kerkhofs met maalwerk aan hen over. Alleen Piet ging er als 28-jarige malen. In Leende kreeg hij kennis aan de 6 jaar jongere Ciska Bax, met wie hij in 1924 trouwde. Aan de Strijperweg stichtten zij samen een huis, gezin en maalterij. Broer Jozef werd in 1926 uitgekocht. In 1934 (crisisjaren) verkochten beide broers Kerkhofs hun heimolen aan Staatsbosbeheer. SBB was al vanaf 1931 bezig het hele heidegebied aan te kopen om er – als werkverschaffingsobject – bos van te maken. Zo kocht de Staat in 1931 ongeveer de helft van het huidige Leenderbos van de Belgische Gillis baron De Pelichy. In 1937 startte SBB de molenrestauratie. Ook dat jaar kwam de Budelse molenaar Janus Kees, net getrouwd, in Leende wonen. Op de maalterij van Albert Verhofstadt, aan de Valkenswaardseweg. De 60-jarige Verhofstadt keerde terug naar Vierlingsbeek. Kees maalde op twee plaatsen, het liefst op de heimolen. Maar in 1940 was het afgelopen.

De door storm verwoeste standaardmolen op de toen nog kale Molenberg, 1940

Witte nog

De eerste molen die Frans Hagens bouwde stond bij hen in de tuin. Hier zie hem op de achtergrond, achter de familie van Weert. Frans was toen een jaar of 11.

Riek en Noud van Weert met hun kinderen, Cinth, Arnold, Gerie en Hans.

Jaren later pakt Frans het plan op om een replica te maken van de originele molen. Dit is het eindresultaat. Hieronder volgt een fotoverslag van zijn werkzaamheden.

Bij een schaapscheerdersfeest in Leenderstrijp laat Frans al e.e.a. van zijn plan zien.

1987

1988

Witte nog

1991

1993

1994

1995

1996

1997

Witte nog

2001

2002

2003

2003 2

2004 1

2004 2

Witte nog

2005 1

2005 2

2006

2007

2009

2010

Witte nog

2011

2012

2015

2015 2

2016

Deze fotoreportage geeft globaal aan waar Frans in een bepaalde periode mee bezig was.

Witte nog

De molen van Frans Hagenaars.
Het eindresultaat.

Witte nog

Witte nog....? ging op bezoek bij de molen van Frans op een tijdstip dat hij bezig was met de reparatie van de wieken. 2 wieken lagen op de grond om gerestaureerd te worden. Daarna ging hij deze wieken weer terugzetten op de molen. De methode is verbazingwekkend. Bekijk het filmpje hieronder. .

Frans op bezoek bij Witte nog....? in De Schammert.

Chantal Ruijgrok heeft diverse activiteiten van Frans Hagenenaars gefilmd. Deze filmpjes zijn te zien op YouTube. Het ruige huis. Wij toonden aflevering 98

<https://youtu.be/uth72edH84A>